

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet MYO

Adalet Programı

Hukuk Başlangıcı Dersleri

ÜNİTE VI

HUKUK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

**HUKUK
İLE İLGİLİ
TEMEL KAVRAMLAR**

- Hukukun en önemli kavramlarından biri kişi kavramıdır. Çünkü hukukun temel ilgi alanı kişidir ve hukuken hak sahibi olabilen varlıklar kişi olarak adlandırılır.
- Hukukta kişi denildiğinde sadece gerçek kişilerin, yani insanların anlaşılması gerekir. Çünkü dünyadaki tüm hukuk sistemlerinde gerçek kişilerin yanında tüzel kişi adı verilen ve aslında hukuk düzenince tanınıp hak ve borç sahibi kılındıkları için kişilik kazanan varlıklar da bulunmaktadır.
- Kişiyi gerçek kişi ve tüzel kişi olarak ikili bir ayrıma tabi tuttukten sonra her biri için kişiliğin başlangıcı ve sona ermesi kavramlarının belirlenmesi gerekir. Çünkü hukuk kişilik oluştuğu ve devam ettiği sürece kişileri hak ve borçlara ehil kılmaktadır.
- Gerçek kişiler bakımından iki farklı tür ehliyet benimsenmiştir, hak ehliyeti ve fiil ehliyeti. Hak ehliyeti bakımından tüm gerçek kişiler eşit kabul edilse de aynı durum fiil ehliyetinde söz konusu değildir.
- Hukukumuzda gerçek kişiler fiil ehliyeti bakımından dört farklı gruba ayrılmaktadır.

KİŞİ KAVRAMI VE ÇEŐİTLERİ

Kişi Kavramı

- Hukukta hak sahibi olabilen varlıklara kişi denir.
- Hukuki açıdan kişi tanımlandığında, kişi sözcüğü, haklara ve borçlara sahip olabilen varlıkları ifade eder.
- Hangi varlıkların kişi sayılacağı, yani haklara ve borçlara sahip olabileceği, hukuk düzenince tayin ve tespit edilir.
- Hukukta hak ve borçlara sahip olabilen kişiler, gerçek kişiler ve tüzel kişiler olmak üzere ikiye ayrılır.
- Günümüzde her insan hukuki açıdan kişi (gerçek kişi) olarak kabul edilmektedir. Ancak kanun koyucu zaman içinde insanların yanında haklara ve borçlara sahip olması gereken başka varlıklara da ihtiyaç olduğu gerçeğinden hareket ederek tüzel kişi kavramını yaratmıştır. Tüzel kişiler, hukuk gereği kişi kabul edilen bu sebeple doğrudan haklara ve borçlara sahip olabilen kişi ve mal topluluklarıdır.

Gerçek Kişiler

- Gerçek kişiler insanlardan oluşur.
- Tarihin her döneminde bütün insanlara kişilik tanınmamıştır. Tutsaklar ve köleler kişi sayılmamıştır. Bunlar eşya gibi alınıp, satılmışlardır.
- Türk hukukunda bütün insanlar kişi olarak kabul edilmektedir. Kişilik bakımından Medeni Hukukta eşitlik ilkesi geçerlidir. Gerçekten de TMK. m. 8'e göre, "Her insanın hak ehliyeti vardır. / Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler".

Gerçek kişiliğin başlangıcı

- Kişilik doğumla başlar.
- Diğer bir ifadeyle kişiliğin kazanılabilmesi için doğumun tamamlanmış olması ve çocuğun sağ doğmuş bulunması gerekir. Gerçekten de, TMK. m. 28'e göre, "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümlle sona erer". Çocuğun sağ doğmasından kasıt, ana rahminden tamamen ayrıldıktan sonra bir an bile olsa yaşaması demektir.
- TMK m. 28/II hükmüne göre, "Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder". Bu hükümden anlaşıldığı üzere, çocuk sağ doğmak koşul ile doğumdan önceki zamanda hak ehliyetine sahip olmaktadır.
- Örneğin, sağ doğmak kaydıyla ana karnındaki çocuk mirastan yararlanır (TMK. m. 582).

Gerçek kişiliğin sona ermesi

- Gerçek kişiliğin sona ermesinin en doğal sebebi ölümdür. Kişi ölümle birlikte hak sahibi olma niteliğini kaybeder. Onun malvarlığı üzerindeki hakları mirasçılara geçer.
- Kişiliği sona erdiren diğer bir sebep, gaipliktir. Bir kimsenin ölüm tehlikesi içinde kaybolması veya kendisinden uzun süreden beri haber alınamaması halinde mahkemeden onun gaipliğine karar verilmesi istenebilir. Gerçekten de TMK m. 32'ye göre, “Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir”. Böyle bir durumda kişilik mahkeme kararıyla sona erer.

Tüzel Kişiler

- Günümüzde her insan hukuki açıdan kişi olarak kabul edilmektedir. Ancak kanun koyucu zaman içinde insanların yanında haklara ve borçlara sahip olması gereken başka varlıklara da ihtiyaç olduğu gerçeğinden hareket ederek tüzel kişi kavramını yaratmıştır.
- Tüzel kişilerin kendilerini oluşturan kişilerden ayrı olarak bir kişiliği bulunmaktadır. Bu bağlamda tüzel kişiler de gerçek kişiler gibi hak ve fiil ehliyetine sahip olmaktadır.
- Sonuç olarak, tüzel kişiler hukuk gereği kişi kabul edilen bu sebeple doğrudan haklara ve borçlara sahip olabilen kişi ve mal topluluklarıdır.

Tüzel Kişiliğin Başlangıcı

- Tüzel kişilerin insanlar gibi fizyolojik varlığı olmadığından onların kişiliğinin başlangıç anını doğum gibi biyolojik bir olaya bağlamaya imkân yoktur. O halde, bu anın hukuk düzenince belirlenmesi bir zorunluluktur.
- Tüzel kişilerin hangi anda kişilik kazandıklarını tespit eden sistemler Serbest Kuruluş Sistemi-İzin Sistemi-Tescil Sistemi olmak üzere üçe ayrılır.
 1. Serbest kuruluş sistemi: Dernekler açısından serbest kuruluş sistemi kabul edilmiştir. Gerçekten de TMK. m. 59'a göre, "Dernekler, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanırlar".
 2. İzin sistemi: İzin sistemine, Anonim Ortaklıkların kurulmasında Sanayi ve Ticaret Bakanlığında izin alınmasının gerekliliği örnek gösterilebilir.
 3. Tescil sistemi: Kolektif ortaklıklar, Ticaret Kanununa göre, "ticaret sicili"ne kaydedilmekle tüzel kişilik kazanırlar.

Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi

- Tüzel kişiler ya kendiliğinden ya da yetkili organın veya makamın kararıyla sona erebilirler.
- Bir tüzel kişinin kanunda belirtilen hallerde, başka bir işleme gerek kalmaksızın, kanun gereği kendiliğinden sona ermesine dağılma (infisah) denir. Örneğin, belli bir süre için kurulmuş olan tüzel kişinin bu sürenin dolmasıyla, belli bir amaç için kurulan tüzel kişinin bu amacının gerçekleşmesiyle sona ermesi gibi. Bu gibi durumlarda herhangi bir işleme gerek kalmaksızın tüzel kişilik kendiliğinden sona ermektedir.
- Tüzel kişilik, yetkili organ veya mahkeme kararıyla da sona erebilir. Hangi durumlarda tüzel kişiliğin mahkeme kararıyla sona erdirilebileceği kanunlarda düzenlenmiştir. Örneğin, tüzel kişinin amacı hukuka, ahlâka ve adâba aykırı hale gelirse mahkeme kararıyla feshedilebilir.

Tüzel Kişi Türleri

- Tüzel kişiler genel olarak özel hukuk ve kamu hukuku tüzel kişileri olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Özel Hukuk Tüzel Kişileri

- Özel hukuk tüzel kişileri özel hukuk alanında bir hukuki işlem ile kurulmuş olan tüzel kişilerdir. Hangi tüzel kişiliklerinin bu şekilde kurulabileceği kanun hükümleriyle belirlenmiştir.
- Özel hukukta tüzel kişiler kazanç paylaşmak amacı güdüp gütmemelerine göre bir ayrıma tabi tutulmuştur.
- ❑ Kazanç Paylaşma Amacı Güden Tüzel Kişiler : Kazanç paylaşma amacı güden tüzel kişiler Bunlar Türk Ticaret Kanunu'nda ticaret ortaklıkları (kolektif ortaklık, komandit ortaklık, limited ortaklık ve anonim ortaklık) olarak düzenlenmiştir.
- ❑ Kazanç Paylaşma Amacı Gütmeyen Tüzel Kişiler : Türk Medeni Kanunu'nda bu konuda iki tür tüzel kişilik düzenlemiştir. Bunlar, dernekler ve vakıflardır.
 - Dernekler kazanç paylaşma amacı gütmeyen kişi topluluklarıdır. Sendikalar kanununda düzenlenen sendikalar da kazanç paylaşma amacını gütmeyen tüzel kişiler olup, derneklerin özel bir çeşididir.
 - Vakıflar ise belli bir amaca tahsis edilmiş mal topluluklarıdır.

Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

- Kamu hukuk tüzel kişileri kamu otoritesine sahip kamu görevi yapan tüzel kişilerdir. Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu idareleri ile kamu kurum ve kuruluşlarından oluşur.
- Kamu İdareleri : Kamu idareleri kamu hizmeti görmek için kurulmuş ve örgütlenmiş tüzel kişilerdir. Bunlar, devlet, il, belediyeler ve köylerden ibarettir.Devlet, bütün ülke çapında her türlü kamu hizmetlerini yapmayı üzerine alan bir tüzel kişidir. Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı tüzel kişilikleri yoktur.İl ise yerel idare teşkilatının en büyük kısmını oluşturur. İllerin tüzel kişiliği yoktur. Mahallî idare birimi olan İl idaresinin başı validir. İlde, karar ve danışma organı olarak İl Genel Meclisi ve İl Daimi Encümeni bulunmaktadır.Belediye mahallî mahiyetteki ihtiyaçları düzenleme ve gidermek amacıyla kurulmuş olan tüzel kişilere belediye denilmektedir. Belediyeyi başkan temsil eder. Belediyenin karar ve danışma organı Belediye Meclise ve Belediye Encümenidir. Köyler ise henüz belediye teşkilatı kurulmamış olan yerler olup tüzel kişiliğe sahiptir. Köy tüzel kişiliğinin yürütme organı Muhtar olup, danışma ve karar organı İhtiyar Meclisidir.
- Kamu Kurumları : Kamu kurumları, tüzel kişilik tanımış kamu hizmeti gören kuruluşlardır. Bu kurumlar, bir hizmet çeşidinin doğurduğu kurumlardır. Karayolları, Devlet Su İşleri bu tür kurumlardır.

Kişilerin Ehliyetleri

- Kişiler bakımından iki tür ehliyet söz konusudur. Bunlar hak ehliyeti ve fiil ehliyetidir.

HAK EHLİYETİ

Medeni Haklardan Yararlanma Ehliyeti

- Haklara ve borçlara sahip olabilme ehliyetine hak ehliyeti denir.
- Hak ehliyeti TMK. m. 8'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, “Her insanın hak ehliyeti vardır. / Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler”. Medeni haklardan yararlanma bakımından “genellik ve eşitlik” ilkesi geçerlidir.
- Hak ehliyetine sahip olmanın tek koşulu, gerçek kişilerde sağ ve tam doğum, tüzel kişilerde ise kanunun öngördüğü şekilde kurulmuş olmasıdır. Hak ehliyetine sahip olmada bunun dışında hiçbir şart aranmaz.
- Hak ehliyeti bakımından eşitlik, özel haklar için geçerli olup kamu haklarında geçerli değildir. Kamusal haklardan yararlanmada eşitlik yoktur. Örneğin, seçme ve seçilme hakkı için kişinin Türk olması gerekir.
- Ayrıca bazı hakların kullanılması açısından sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin, kişinin evlenebilmesi için 18 yaşını bitirmesi gerekir. Aynı şekilde 15 yaşını doldurmayan kişi mahkeme kararıyla ergin kılınma talebinde bulunamaz.

FİİL EHLİYETİ

Medeni Hakları Kullanma Ehliyeti

- Fiil ehliyeti, bir kişinin bizzat kendi fiil ve işlemleriyle kendi lehine hak ve aleyhine borç yaratabilme ehliyetidir. Bu ehliyet, hukuka uygun eylem ve işlemler yapabilmeyi ve hukuka aykırı eylemlerden de sorumlu tutulmayı gerektirir.
- Haklardan yararlanma konusunda yani hak ehliyetinde bütün kişiler eşit olduğu halde, fiil ehliyetinden istifade etmek bazı koşullara bağlı tutulmuştur.
- Gerçekten de MK. m. 10'a göre, "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır".
- Ancak fiil ehliyetinin şartlarını tespit ederken MK. m. 14'ün de göz önünde bulundurulması gerekir. Söz konusu hükme göre, " Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur".
- Hal böyle olunca fiil ehliyetinin iki olumlu ve bir olumsuz şartı bulunmaktadır. Bunlardan ayırt etme gücüne sahip olmak ve ergin olmak olumlu şartları; kısıtlı olmamak ise olumsuz şartı oluşturmaktadır.

Fiil Ehliyetinin Olumlu Şartları

- 1. Ayırt etme gücüne sahip olmak: Ayırt etme gücünün ne olduğu TMK.m. 13'de olumsuz bir şekilde tanımlanmıştır. Bu hükme göre, “Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir”. Buradan anlaşılacağı üzere, ayırt etmek gücü, akla uygun biçimde davranma yeteneğidir. Bu hükümde, ayırt etme gücünü ortadan kaldıran sebepler olarak, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ve bunlara benzeyen nedenler sayılmıştır. Benzer sebeplere örnek olarak, afyon, morfin, eroin gibi uyuşturucu maddeleri almış olmak gösterilebilir.
- 2. Ergin olmak (reşit olmak): Fiil ehliyetinin ikinci olumlu şartı ergin olmaktır (reşit olmak). Kural olarak erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar (TMK. m. 11). Ancak kanunda buna iki istisna getirilmiştir. Bunlardan ilki TMK. m. 11/II'deki düzenlemedir. Söz konusu hükme göre, “Evlenme kişiyi ergin kılar”. TMK. m. 124'e göre, evlenme yaşı erkekler için 17'dir.

Fiil Ehliyetinin Olumsuz Şartı

- Kısıtlı olmama:Fiil ehliyetinin olumsuz şartı ise kısıtlı olmamaktır. Kişinin fiil ehliyetine sahip olması için ayırt etme gücüne sahip olması ve ergin olması yetmemektedir. Ayrıca kısıtlı da olmaması gerekir.
- Kısıtlı olmak, kanunun belirlediği sebeplerden birinin bulunması hallerinde bir kimsenin fiil ehliyetinin mahkeme kararıyla sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır.
- Kısıtlama sebepleri TMK. m. 405 – 408’de sayılmıştır. Bunlar, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim, bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı ceza ve aciz olan kimsenin isteğinden ibarettir.

Kişilerin Ehliyetlerine Göre Tasnifi

- Fiil ehliyeti şartlarındaki eksiklikler, kişiyi ehliyetsiz kılmaktadır. Ancak, söz konusu şartlardaki eksikliklerin hepsi aynı sonucu doğurmazlar. İşte bu şartlara göre kişiler, Tam Ehliyetliler-Sınırlı Ehliyetliler-Tam Ehliyetsizler-Sınırlı Ehliyetsizler olmak üzere dört gruba ayrılırlar.
1. Tam Ehliyetliler : Bunlar Tam ehliyetliler fiil ehliyetinin tüm şartlarını yerine getiren kişilerdir. Yani, ayırt etme gücüne sahip, ergin olan ve kısıtlanmamış olan kişilerdir. Bunlar her türlü hukukî işlemi yapabilirler ve hukuka aykırı fiillerinden dolayı da sorumludurlar.
 2. Sınırlı Ehliyetliler : Kural olarak bu grupta olanların ehliyetleri tamdır. Ancak TMK. m. 429'da sayılan işlemleri yapabilmeleri için bu kişilere yasal danışman atanmaktadır. Örneğin, sınırlı ehliyetliler, bağışlama, kambiyo taahhüdü altına girme, kefil olma gibi konularda yasal danışmanlarının muvafakatini almak zorundadırlar.
 3. Tam Ehliyetsizler : Bunların Tam ehliyetsizlerin fiil ehliyeti tamamen yoktur. Çünkü bu kişiler ayırt etme gücüne sahip değildirler. Gerçekten de TMK. m. 15'e göre, kanunda öngörülen istisnalar hariç, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişinin fiilleri hukukî sonuç doğurmaz. Bunlar kural olarak haksız fiillerden de sorumlu değildirler. Bu kişiler kural olarak hiçbir hukuki işlemi yapamadıkları için onlara yasal temsilci atanır, hukukumuzda iki tür yasal temsilci vardır, veli ve vasi. Hukuki işlemler bu yasal temsilci eliyle yürütülecektir.
 4. Sınırlı Ehliyetsizler : Sınırlı ehliyetsizler, ayırt etme gücüne sahip olan küçükler ile kısıtlı olanlardır. Diğer bir ifadeyle ayırt etme gücü bulunan ergin olmayanlar ve ayırt etme gücü bulunan kısıtlanmış kişiler bu gruba girer. Kural olarak bunların hukuki işlem ehliyetleri yoktur. Ancak bazı işlemleri kendi başlarına, bazı işlemleri de temsilcilerinin onayı ile yapabilirler. Örneğin, sınırlı ehliyetsizler karşılıksız bağışları kendi başlarına kabul edebilirler. Buna karşılık kendilerini yükümlülük altına sokan işlemleri kendi başlarına yapamazlar. Bu işlemler için yasal temsilcilerinin onayını almak zorundadırlar. Sınırlı ehliyetsizlerin haksız fiil ehliyeti ise tamdır. Çünkü ayırt etme güçleri vardır.

**Ders Sonu
İYİ HAFTALAR!**

